

نگاهی به عدایه سالهای اول مشروطیت ایران

(۱)

قبل از تصویب قانون موقتی اصول محاکمات حقوقی که در دوره دوم مجلس به سال ۱۳۲۹ هجری قمری بتصویب کمیسیون قوانین عدلیه رسیده بود و اکنون نیز قسمت مربوط با اجرای احکام محاکم عدلیه آن مورد اجرا قرار میگیرد، ترتیب صحیحی برای اجرای احکام محاکم وجود نداشت و در مورد هزینه‌های اجرائی روشی که معمول بود اینک پس از صدور حکم خاتمه عمل عشریه اجرا را از محکوم له میگرفتند!

این بی‌عدالتی موجب گردید که قبل از آنکه محاکمات حقوقی دارای نظم و آئین مدونی شود وزارت دادگستری (وزارت عدلیه اعظم وقت) در دوره فترت بین مجلس اول و دوم در غره محرم الحرام ۱۳۲۷ (هجری قمری) یعنی دو سال و نیم پس از صدور فرمان مشروطیت اعلانی بشرح زیر صادر نماید:

«چون تا حال معمول بود که در مقام ختم عمل و اجرای احکام محاکم عدلیه (حقوق، دیوانخانه) یعنی دهیک از طرف ذیحق دریافت شده و علاوه بر اینک مخالف عدل و انصاف و مفایر آیه شریفه (ولا تزروا وازرة و زراخری) بود بیشتر بساعت تولید دعاوی واهی و سبب اختلال امور عدلیه میشد فلذا از این تاریخ به بعد در موقع ختم عمل دهیک معمولی کلیه از طرف ناحق دریافت خواهد شد که سدباب دعاوی بی‌مأخذ و رفع اختلال در امور محاکمات و عدلیه شود و اشخاصی که فعلاً بادیوانخانه عدلیه کار داشته و طرف بوده‌اند از تعلیماتیکه در این باب بمحاکم عدلیه و دوایر اجرا داده شده است مطلع و از این به بعد بهمان قرار رفتار نمایند. فی-

(۲)

قبل از تصویب قانون موقتی اصول تشکیلات عدلیه (مصوب ۲۱ رجب ۱۳۲۹ قمری) محکمه جزا در تهران مرکب از سه نفر بود (رئیس محکمه جزا: حاجی صدق‌الملک اعضاء: قاضی ارداقی و صدرالاشراف محلاتی) و چون قانون مجازات مدونی وجود نداشت مجازاتها برطبق حدود شرعی تعیین میگردد. این محکمه در مورد تظاهرات مستانه دو نفر حکمی صادر مینماید که خبر آن بشرح زیر در شماره ۵۹ روزنامه محاکمات تهران مورخ سه‌شنبه ۱۱ ربیع‌الآخر ۱۳۲۶ (هجری قمری) بصاحب امتیازی مجدداً اسلام کسرمانی درج گردیده.

دیک نفر سید و یک نفر آخوند که مسموم بودند روز سه‌شنبه در حال مستی بوده‌اند و در هنگام عبور از سبزه میدان آثار مستی و علائم سکر از آنها ظاهر شده فوراً پلیس آنها را گرفته تحت الحفظ عدلیه مبرساند و روز پنجشنبه پس از استنطاق و ثبوت تقصیر بقانون شرع محمدی (ص) آنها را عریان کرده بهر یک هشتاد تازیانه زدند.

(۳)

حکم حجج اسلام در مورد مرتکبین سرقت اموال و قتل فریدون زردشتی نامی که در ۲۲ ربیع‌الثانی ۱۳۲۶ هجری قمری یعنی حدود دو سال بعد از صدور فرمان مشروطیت صادر گردیده و همچنین گزارش شماره ۴۹ مورخ ۲۳ ربیع‌الثانی ۱۳۲۶ محکمه جزا در همین خصوص که از شماره ۶۶ روزنامه محاکمات تهران مورخ ۲۹ ربیع‌الآخر ۱۳۲۶ ذیلا نقل میشود از اسناد جالب توجه برای تاریخچه عدلیه است و نمودار وضع زمانی است که قانونی جز قانون شریعت اسلام حکومت نداشته است.

بسم‌الله الرحمن الرحیم - در خصوص اشخاص مفصله ذیل که در واقعه قتل فریدون دستگیر شده و در حضور ائمه شرع مقدس در باره آنها اقراراتی شنیده و از بعضی دیگر معلوماتی تحصیل کرده بودند در مقابل تقصیرات آنها در این واقعه و وقایع سابقه با اتفاق آراء حجج اسلام و علماء اعلام دامت برکاتهم بعد از تحقیق و تدقیق کامل و رعایت مقتضیات وقت بر این شد که از قرار شرح ذیل سیاست‌تعمیر و مجازات شوند.

اولاً با حضور جمعی از مؤمنین ضرب و جیب رادعی بممل آید.

۱- نقل از شماره ۱ روزنامه محاکمات تبریز تاریخ ۴شنبه ۲۹ ذی‌الحجه ۱۳۲۷ بمدیریت م. غنی‌زاده سلماسی.

ثانیاً هفت نفر اشخاص مرقومه ذیل مغلولاً نفی بکلات و مدت پانزده سال محبوس باشند .

رحمن ولی - صادق - افراسیاب - صفر - علی - عیسی - روح اله و دو نفر ذیل بعد از تعزیر در مجلس دولتی دار الخلافه فعلاً محبوس باشند تا مدت حبس آنها بعد از نظر جدید معین شود .

اسماعیل - غلام خان . و بر اولیای دولت است که اهتمام کامل در دستگیری باقی مقصرین نموده تا بعد از رسیدگی و تحقیق کامل حکم آنها هم معین شود فی ۲۲ شهر ربیع الثانی ۱۳۲۶ محل مهر مبارک حضرت آیت اله آقای آقا سید عبدالله بهبهانی محل مهر حضرت آیت اله آقای آقا میر سید محمد طباطبائی محل مهر شریف حجة الاسلام آقای امام جمعه محل مهر جناب آقای شیخ عبدالنبی محل مهر آقای ظهیر الاسلام محل مهر آقای شیخ محمد رضا محل مهر آقای آقا سید محمد معروف به عصار .

اینک در اپورت محکمه جزاء را در این خصوص عیناً نقل مینماید :

دوره ۴۹ بتاریخ یکشنبه ۲۳ ربیع الثانی ۱۳۲۶ اشخاص مفصله ذیل که بسا ارتکاب قتل فریدون زردشنی منسوب و متهم و گرفتار شده بودند محکمه جزا آنها را بمقام استنطاق در آورده معلوم شد که سوای غلام خان همه آنها بخانه فریدون مقتول داخل شده بعضی مرتکب سرقت که بدان اقرار نمودند و برخی مرتکب قتل فریدون بوده اند و چند نفر از آنها بسرقت خانه حاجی قاسم نیز اقرار کردند و چند نفر از مرتکبین قتل و سرقت مزبور نیز غائبند همچنین معلوم شده است که اغلب از این اشخاص علاوه بر این دو فقره قتل و سرقت سابقاً هم مرتکب سرقت و شرارت بوده اند . بتاریخ ۱۷ شهر حال با حضور هیئت منصفه از نمایندگان محترم حضرات حجج اسلام دامت برکاتهم و انجمن های محترم ملی اشخاص مرقومه در محکمه جزا حاضر شده و بموجب اقرارات خودشان که در دوسیه ضبط است اعتراف صریح نمودند و سابقاً دستخط جهان مطاع مبارک اعلی حضرت اقدس همایونی شاهنشاهی ارواحنا فداه در باب رسیدگی و مجازات قتل فریدون شرف صدور انفاذ مقرون گردیده و رأی مطاع حضرات مقتدین الانام حجج الاسلام دامت برکاتهم و اماناء شرع مقدس کثر الله امثالهم مجازات اشخاص ذیل را از اقرارات تفصیل ذیل تعیین فرمودند .

محکمه جزا نیز امثالاً لامرالمطاع بریاست جلیله اجزاء عدلیه اعظم مقرر میدارند که مجازات مرقومه مقرر در باره آنها سریع جاری نمایند فی التاریخ ۱۳۲۶ .

این اشخاص بعد از ضرب شدید مولعی که بساعت عبرت دیگران شود تبمید بکلات شده مدت پانزده سال در آن محبوس باشند : رحمن ولی خرقانی - صادق خرقانی -

افراسیاب دورسون خوجلو - صفر تبریزی - علی مهربانی سر بازفوج امیریه - عیسی اردبیلی ساکن کلهران - روح اله اردبیلی کلهران و این دو نفر بهر يك صد تازیانه زده بعنوان سیاست تغزیری موقتاً در حبس دولتی باشند تا حکم استخلاص آنها از محکمه صادر شود .

غلام خان دورسون خوجلو - اسماعیل تبریزی - اشخاص مفصله را هر يك بشؤونات نظامی نایل باشند آنها را از درجه منفک و علامت نظامی آنها را سلب نمایند .

(۴)

دشماره ۶۵ همان روزنامه باصطلاح امروز پر تاژ امر نیز درج شده و خلاصه مشعر بر این است که محکومین فوق الذکر در حضور آ میرزا صالح خان حکمران تهران و با حضور هیئت محکمه جزا بریاست صدق الملک و سایر اعضاء عدلیه هیئت اداره جزا شروع با اجرای قانون عدالت نمودند .

عیال و خواهران مقتول نیز حضور داشتند نماینده زردشتیان اردشیر جسی صاحب نیز حاضر بود باضافه جمعیت تماشاچی نزدیک سه هزار نفر و آن نه نفر را بسه پایه بستند و جمعی از مأمورین عدلیه بنوبت با تازیانه اجراء مجازات نمودند که ۱۰۰ تازیانه حداقل آن و ۱۳۵۰ تازیانه حداکثر آن بوده و عصر همان روز هفت نفر را همراه یکدسته قزاق وسیله گاری بکلات نادری میفرستند .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی